

nika svakovrsnih disciplina, svećenika i redovnika, ali i ljudi s druge strane zakona, pa sve do prijelaza tisućljeća koje u hrvatsko-talijanske odnose unosi ozračje suvremenih stremljenja i navika nepoznatih prošlim vijekovima (turizam, šport), hrvatska nazočnost u gradovima apeninske čizme od Trsta do Palerma pridonosila je – nemilim vremenima usprkos – zbližavanju, povezivanju i razumijevanju dvaju naroda koje dijeli i spaja jedno isto more. U nizu talijanskih središta u kojima je stoljećima djelovala zapažena i prinosima prepoznatljiva hrvatska zajednica, Vječni Grad zauzima posebno istaknuto mjesto. Autor knjige o kojoj je prethodno bila riječ, hrvatski penitencijar u bazilici sv. Petra fra Ljudevit Anton Maračić, svjestan je (i to više puta i sam naglašava) da je u jednoj knjizi uistinu nemoguće kazati sve o problematici prebogatoj gradivom. Istraživanje vjekovnih hrvatskih tragova u Rimu iziskivalo bi godine predanog rada niza znanstvenika raznorodnih područja istraživačke usmjerenosti (povjesničara, povjesničara književnosti te umjetnosti, glazbe i kazališta). Naravno, niti oni, čak i nakon desetljeća sustavnog rada, ne bi mogli čitateljstvu predočiti potpuno završenu monografiju. Razlog je jednostavan – hrvatsko prisuće u Rimu stoljećima je bilo ispunjeno životom i djelovanjem brojnih pojedinaca (ali i hrvatske zajednice kao jedinstvene i prepoznatljive skupine), a navedena je problematika istraživačko pitanje koje će uvijek iznova privlačiti i poticati pokoljenja novih hrvatskih (i drugih) istraživača. Fra Ljudevit Anton Maračić zasigurno je jedan od njih. Opsegom nevelika, grafički i likovno ukusno opremljena monografija, uistinu progovara o “malom čudu hrvatskom”. Hrvati u Rimu, svjetski poznati i priznati, ali i oni zatajeni u znanstvenim radovima i neopravdano prepušteni zaboravu, ovdje su – barem na pokojoj stranici – pronašli svoje zasluženno mjesto. Maračićeva knjiga teži cjelovitosti, panoramskom, jasnom i razumljivom pregledu svih bitnih sastavnica višestoljetnih hrvatskih tragova u Rimu. Zasigurno u tome u cijelosti uspijeva. Listajući pitko napisane stranice posute ljudima, djelima i događajima, poneki će proučavatelj – možemo se barem nadati – pronaći za sebe neku novu istraživačku temu. Možemo stoga, na kraju ovoga razmatranja, kazati: svako Maračićevo poglavlje, ali i gotovo svaka osoba spomenuta u ovome uratku, može biti predmetom zasebne monografije. Inspiracija i poticaji čitatelju višestruko se podastiru – brojne teme samo čekaju neke nove samoprijegorne i strpljive proučavatelje.

Lovorka Čoralić

Dva priloga Mladena Andreisa povijesnoj antroponimiji i demografiji srednjodalmatinskih otoka Velog Drvenika i Ploče i mjesta Vinišća

U izdanju Matice hrvatske iz Trogira izašla su iz tiska dva iznimno vrijedna djela, važna koliko za područje povijesne demografije i antroponimije toliko i za lokalnu povijest do sada iznimno rijetko proučavanih mjesta Vinišća i otoka Drvenika Velog i Malog (Ploče). Riječ je o knjigama “Stanovništvo Vinišća – Povijesna antroponimija do godine 1900.” (Trogir 1998., 275 str.) i “Stanovništvo Drvenika i Ploče – Povijesna antroponimija do godine 1900.” (Trogir 2000., 412 str.). Ovi radovi plod su istraživačkog napora znanstvenika Mladena Andreisa, čiji je smjer interesa već dugi niz godina upravljen prema demografiji i antroponimiji srednjodalmatinskog područja. On je na tom polju primjenom genealoške metode, na osnovi bogatih baza podataka, iscrpno analizirao rodoslovlja lokalnog stanovništva, njegovo kretanje, podrijetlo, antroponimiju, te niz bioloških i kulturoloških značajki.

Obje knjige, metodološki i po svojoj strukturi identične, donose antroponimijsku analizu rodova lokalnog stanovništva, njihovih imena, prezimena i nadimaka. Početna poglavlja čine dijelovi

u kojima se analiziraju osobna imena, zatim prezimena i nadimci s preglednim tabličnim prikazima rezultata analiza. Potom slijedi dio u kojemu se donosi antroponimija stalno naseljenog stanovništva s abecednim popisima svih rodova iz kojih se može pratiti njihov kontinuitet na temelju kronoloških bilježenja u izvorima. Najopširniji dio čine rodoslovne tablice trajno naseljenog stanovništva. Slijede bilješke i sažetak na engleskom jeziku kao i kazala zemljopisnih pojmova i antroponijskih jedinica na kraju objiju knjiga. Kada govorimo o strukturi knjiga, treba napomenuti da je knjiga o Drveniku i Ploči podijeljena na dva zasebna dijela, tj. na dio o Drveniku i na dio o Ploči, s navedenim poglavljima unutar svakog dijela. Metodološki pristup korišten u knjigama je genealoška metoda, kojom se pomoću računala vrlo precizno identificira stalno stanovništvo, utvrđuje njegova pripadnost određenom rodu, rješavaju kronološka pitanja i određuje prezime roda.

Baza podataka, na temelju koje su genealoškom metodom napravljene sve analize, sastavljena je na temelju izvora čije navođenje čini uvodne dijelove objiju knjiga. Osnovno vrelo podataka za ove analize jesu matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih iz Župe sv. Jurja, a u koju su ulazile Vinišće, Veli i Mali Drvenik. One se danas čuvaju u župnim uredima u Vinišću i na Drveniku, u matičnim uredima u Trogiru i Marini, te u Državnom arhivu u Zadru. Ostali izvori koje autor spominje, a koji nadopunjuju podatke iz matica, jesu anagrafi, oporuke, djelomični popisi stanovništva i neki dokumenti koji su dosad dijelom već objavljeni u literaturi - poput popisa obitelji, popisa bratima skule sv. Jurja i sl.

Nakon uvoda, u knjizi o stanovništvu Vinišća u poglavlju o osobnim imenima (7-16) autor se bavi analizom temeljnih obilježja osobnih imena, krštenih u tom mjestu od 1626. do 1900. godine, tj. njihovom kakvoćom i učestalošću. Ista problematika, s istim istraživačkim pitanjima, postavljena je i u drugoj knjizi za Drvenik (9-18) i za Ploče (118-120). Pojavnost muških i ženskih imena u imenskom fondu prikazana je tablično po razdobljima, a na kraju su izračunati i sumarni podaci. Autor je analizirao i učestalost davanja kršćanskih i narodnih imena po stoljećima. U sva tri slučaja, u XVII. i XVIII. stoljeću prevladavaju kršćanska imena, dok u XIX. stoljeću dolazi do oživljavanja narodnih imena. Nadalje, analizira se otvorenost tih sredina vanjskim onomastičkim utjecajima, pri čemu se komparativno obrađuju dobiveni podaci prema kojima je, primjerice, Veli Drvenik, onomastički otvorenija sredina od Vinišća, što je proporcionalno i broju stanovnika. Autor obrađuje i oscilacije u čestoti imena ovisno o nasljeđivanju unutar jednog roda, utjecaj katoličkoga kalendara i učestalost nekih imena po mjesecima u godini, uporabu drugoga krsnog imena itd.

U poglavlju o prezimenima i nadimcima Vinišća (18-40) i u drugoj knjizi za Drvenik (21-38) i Ploče (125-132), utvrdivši genealoškom metodom rodove i njihove rodonačelnike, autor je u tablicama donio pregled 50 rodova iz Vinišća, 92 s Velog Drvenika i 17 s Malog Drvenika, čiji je kontinuitet utvrdio do 1900. godine. U ovom se pregledu navodi samo prezime roda, njegovo primarno podrijetlo, te godine njegova početka i utrnuća po muškoj i ženskoj liniji. Pri ovim istraživanjima autor je nailazio na određene poteškoće, primjerice pri određivanju podrijetla, jer su se neki rodovi doseljavali u više navrata, a u nekih, pak, nije potpuno jasno odakle su doseljeni. Autor bilježi i pojavu velikog broja novih rodova još i u 19. stoljeću. Ta pojava karakteristična je za sve tri sredine a razlog tome su nestabilnost prezimena i mali imenski fond. Još u 19. st. često se događalo da nadimci preuzimaju funkciju prezimena tvoreći pri tome nove rodove. Slična je situacija i s prijenosom prezimena po ženskoj liniji kada se pak stvaraju rodovi istog prezimena, ali različitog podrijetla. Posebna pažnja usmjerena je i na analizu tipova prezimena po postanku. Za Vinišće, Drvenik i Ploče karakterističan je veliki broj prezimena nadimackog porijekla, iako su inače u

Hrvatskoj patronimici najbrojnija skupina hrvatskih prezimena. Rezultate ovih analiza, iz kojih vidimo pregled autohtonih prezimena i nadimaka izvedenih iz osobnih imena (s njihovim varijantama), autor je prikazao tablično za svaku sredinu.

Druga važna analiza napravljena u ovom poglavlju je ona strukture stanovništva prema rodovima. Autor je za razdoblje od 1619. do 1900. za sve tri sredine na identičan način načinio prikaz broja pripadnika pojedinih rodova u određenim vremenskim intervalima, te je donio i sumarni broj stanovnika za svako od tih mjesta u određenom trenutku, izračunat na temelju broja članova obitelji pojedinih rodova. U tom prikazu je kao osnovna jedinica roda uzeta obitelj, te se uz broj obitelji navodi u zagradi i broj osoba nositelja određenog prezimena. Upravo ta analiza dokazala je vrlo veliku preciznost genealoške metode. Naime, preciznost rezultata, s vrlo malim odstupanjima, potvrdila je usporedba podataka o ukupnom broju stanovnika dobivenih na taj način, s podacima iz službenih popisa stanovništva provedenih u Austro-Ugarskoj od 1857. godine. Tako je, primjerice, 1900. po rezultatima genealoške metode u Vinišću zabilježeno 997 stanovnika, a po službenom popisu 989 stanovnika. Nakon 1900. godine podaci dobiveni metodom rekonstrukcije obitelji više nisu tako precizni zbog migracija lokalnog stanovništva, najviše u Split i Trogir.

U obje knjige slijedi zanimljivo poglavlje u kojemu je dan prikaz rodova u Vinišću (41-88), Drveniku (39-117) i Pločama (132-144) po njihovu kronološkom bilježenju u izvorima. Radi se o analizi stalno stacioniranog stanovništva. Autor pri tome naglašava da za neka prezimena nije bilo moguće utvrditi pripadaju li stalnome stanovništvu ili ne. Osim toga, određene poteškoće činila su neka prezimena koja su u izvorima zabilježena samo jednom, ili se na temelju antroponimnih jedinica ne može zaključiti radi li se o istoimenim rodovima ili pak o nadimcima pojedinaca ili nekog roda. U ove analize stalnog stanovništva nisu ušle ni one obitelji koje nisu dugo živjele u tim mjestima da bi ih se moglo smatrati stacioniranim stanovništvom, a u takve se najčešće ubrajaju obitelji obrtnika koji su nekoliko godina živjeli u župi, a zatim se odselili. U ovu skupinu pripadaju i one obitelji u kojima žena potječe s otoka te su po pravilu zabilježene prilikom krštenja djece a zapravo nisu tamo živjele. U popisima rodova za Vinišće, Drvenik Veli i Mali za svaki rod navedene su sve izvorne grafije prezimena i nadimaka kako se bilježe u izvorima. Također se za svaki rod navode svi njegovi kronološki spomeni od prve godine kada se navodi u izvorima. Pokraj svake godine autor navodi i izvor gdje se rod spominje, sve do 1900. godine ili do njegova izumrća. Ispod tako kronološki poredanih podataka o kontinuitetu nekog roda zabilježenog u izvorima, autor ukratko objašnjava povijest roda od njegova rodonačelnika, zatim nabroja njegove pripadnike koji su zabilježeni u izvorima (njihova imena) i vitalne procese (rođenja, vjenčanja, smrti), podrijetlo, stvaranje patronimika, sve oblike prezimena, odvajanje pojedinih grana roda i njihovu posebnu analizu, migracije, nastajanje novih rodova iz nekog roda ili pak njegovo izumiranje.

Posljednji dio knjiga prije bilješki i kazala, a koji je ujedno i najopširniji, čine rodoslovne tablice stacioniranog stanovništva koje su na isti način načinjene i za Vinišće (91-253), i u drugoj knjizi za Drvenik (151-308) i Ploče (315-348). U obje knjige autor je najprije u kratkom uvodu dao objašnjenja svih simbola i brojeva za lakše snalaženje i razumijevanje tih rodoslovnih tablica. Kako sam kaže, one su napravljene na način uobičajen u suvremenoj genealoškoj literaturi, no za razliku od klasičnog prikaza, u kojemu generacije slijede odozgo prema dolje ili odozdo prema gore, u suvremenim prikazima (osobito ako su genealoške tablice rezultat obrade velikih baza podataka pomoću računala) generacije slijede s lijeva na desno. Pokraj svakog roda i ovdje autor navodi i njegovo podrijetlo.

Uz ovakve pregledne tablice, knjige su obogaćene i nizom slikovnih priloga, ponajviše fotografijama lokalnog stanovništva, detaljima pejzaža, faksimilima arhivskih dokumenata i sl.

Identificirajući sve lokalne rodove, njihovo podrijetlo, broj pripadnika roda, obitelji i migracije i prikazujući to na ovakav pregledan i nadasve precizan način, ta ostvarenja Mladena Andreisa omogućuju potpuno upoznavanje demografske i antroponomijske slike Vinišća, te otoka Velog i Malog Drvenika tijekom tri stoljeća do 1900. godine.

Tihana Luetić

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 42, Zagreb-Zadar 2000., 518 str.

Ovaj broj *Radova* podijeljen je na dvije cjeline. Prva cjelina sadržava nova znanstvena istraživanja, a druga donosi ocjene i prikaze novih stručnih publikacija.

Tko je ubio vojvodu Erika? (1-16) tema je rada Nenada Labusa. Autor na temelju franačkih izvora razmatra pogibiju furlanskoga markgrofa Erika kod Tarsatike, tj. Trsata, i prilike između 791. i 812. godine. Revidirajući teze hrvatskih povjesničara koji Tarsatiku smaraju franačkom, bizantskom ili čak hrvatskom utvrdom, Labus iznosi novu tezu o statusu Tarsatike i pogibiji markgrofa Erika. Smatra da ona nije bila ni pod čijom vlašću već neutralno područje, a povod za Erikovo ubojstvo došao je od Avara jer je on bio glavni vođa prvoga pohoda franačke vojske 791. godine.

Nikola Jakšić u radu *Vladarska zadužbina Sv. Bartula u srednjovjekovnom selu Tršci (17-64)*, analizirajući toponime okolnih sela zadarskog zaleđa iz 14. st., rješava teritorijalni smještaj sela. Već tada se kao posjednici spominju zadarske plemićke i građanske obitelji, kninski biskup i hrvatska plemićka obitelj Šubić. Arheološka istraživanja crkve sv. Bartula, njezin oblik, ostaci keramike, ciborij iz 9. st., srednjovjekovni sarkofag, potvrdili su autorovu tezu da je selo bilo u sastavu vladarskih posjeda te kasnije predano u posjed kninskom biskupu, a crkva posvećena Sv. Bartulu.

Slikarska djela u sačuvanim inventarima zadarskih građana iz 14. i 15. stoljeća (65-78) članak je Emila Hilje. Prema odredbama gradskog statuta zadarski građani bili su obvezni napraviti popis svojeg inventara. Autor na temelju takve arhivske građe nastoji dati kratak osvrt na brojnost i važnost likovnih djela u vlasništvu zadarskih građana 14. i 15. st. Rezultati istraživanja pokazuju da gotovo četvrtina inventara pripada zadarskom plemstvu, a po spolu muškarci su zastupljeniji od žena. Iako većina djela nije sačuvana, može se djelomično stvoriti predodžba o razvijenosti slikarske djelatnosti u Zadru toga vremena.

Krešimir Kužić u radu *Promjena toponima sela Radošića iz 1386. godine (79-104)* daje prikaz zabilježenih toponima s kraja 14. st. u selu Radošić, u Zagori, smještenom između šibenskoga i splitskog distrikta. Unatoč brojnim pustošenjima i protjerivanjima stanovništva toga kraja, autor iznosi iscrpan popis toponima čija se imena kroz povijest gotovo i nisu mijenjala. U nastavku rada toponimi zabilježeni u katastru Mletačke Republike 1711. uspoređeni su s toponimima iz 1997. godine; ta analiza također pokazuje stalnost naziva ovog sela tijekom dugoga povijesnoga kontinuiteta.

Slijedi opsežni rad Mislava Elvisa Lukšića *Zatočeništvo Nikole Modruškog kod krčkih knezova g. 1462. (105-172)*. U uvodu autor donosi popis radova domaće i strane historiografije koji površno i djelomično govore o ovome događaju, a zatim na temelju nekoliko pisama zadarskog nadbiskupa Vallaresa, jednog izvještaja mletačkog Vijeća umoljenih te bule pape Pia II daje jasniju sliku o otmici i zatočeništvu Nikole Modruškog, ali i o njegovu životu, obrazovanju i djelovanju. Analizirajući spomenute dokumente, autor je pokušao rekonstruirati tijek otmice, vrijeme zatočeništva